

ГАДААД УЛС ОРНУУДЫН АВЛИГЫН ГЭМТ ХЭРЭГТ ОНОГДУУЛЖ БУЙ ЯЛ ШИЙТГЭЛИЙН ТӨРӨЛ, ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

2021.05.18

Улаанбаатар хот

1. Оршил

Монгол Улс дахь авлигын түвшин буурахгүй байгааг авлигын гэмт хэрэгт оногдуулж буй ял шийтгэлийн хэмжээ бага байгаатай холбон тайлбарлах нь иргэд, судлаачдын дунд түгээмэл байдаг. Аливаа улсын эрх бүхий төрийн байгууллага авлигын гэмт хэргийг холбогдох олон улсын болон дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу мөрдөн шалгаж, шийтгэл оноодог. Авлигын гэмт хэрэгт оногдуулж буй ял шийтгэлийн төрөл, хэмжээ болон АТИ-ийн хооронд хамаарал бий эсэхийг илрүүлэх зорилгоор 34 улсын эрүүгийн хууль, авлигын эсрэг хууль болон холбогдох бусад хуулийг харьцуулан судаллаа.

Улс орон бүр эрх зүйн тогтолцоо, соёл, уламжлал, нийгмийн үнэт зүйлсээсээ хамаарч эрүүгийн хууль, авлигын эсрэг хууль зэрэг холбогдох хууль тогтоомжийг харьцангуй ялгамжаатайгаар хуульчилсан байна.

Авлигын түвшинг бууруулах, авлигатай тэмцэхэд дотоодын эрүүгийн хууль тогтоомж нь дараах үүрэгтэй:

Нэгдүгээрт, авлигын гэмт хэргийг эрүүгийн хуульд хуульчилснаар авлигатай үр дүнтэй тэмцэх эрх зүйн механизм, боломжийг бүрдүүлэх,

Хоёрдугаарт, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгыг хангахуйц, тохиромжтой ялын бодлогыг хэрэгжүүлэх,

Гуравдугаарт, авлигатай тэмцэх эрх бүхий байгууллагаас авлигын гэмт хэргийг үр дүнтэй илрүүлэх зорилгоор хэргийн оролцогчдоос мэдээлэл авах, хамтран ажиллах боломжийг бүрдүүлэх,

Дөрөвдүгээрт, аж ахуйн нэгж, байгууллагууд ажилчдын авлигач үйлдэлд хариуцлага хүлээх тогтолцоог бий болгох,

Тавдугаарт, авлигын гэмт хэрэг нь ихэнх тохиолдолд зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлийн шинжтэй байдаг тул түүнтэй үр дүнтэй тэмцэх процессын ажиллагааны бололцоог эрх бүхий байгууллагад олгох зэрэг (Rose-Ackerman, Corruption and the Criminal law, 2002, pp. 1-2).

Авлигын гэмт хэрэгт оногдуулах ялын хэмжээг тухайн гэмт хэргийн нийгмийн хор аюул, дам болон шууд учруулсан хохирлын хэмжээтэй дүйцүүлэн авч үзэхээс гадна нийгэм-эдийн засгийн болон хүний хөгжил, авлигатай тэмцэх институтийн хүчин чадал зэрэг олон хүчин зүйлээс шалтгаалан тодорхойлох шаардлагатай байдаг. Зарим оронд, тухайлбал, Канад, Шинэ Зеланд зэрэг АТИ өндөр улс орнууд шүүх байгууллагын авлигажсан үйл ажиллагаанд хамгийн өндөр ял оноохоор хуульчилсан байгааг анзааралгүй орхиж болохгүй.

Ялын хэмжээ хэт өндөр, эсвэл, хэт бага байх нь авлигатай тэмцэхэд сайнаар нөлөөлдөггүй. Ялын хэмжээ нь их бол хахуулийн хэмжээ ч ялгаагүй их байдаг байна. Иймээс ялын хэмжээ нэг ам.доллараар нэмэгдэхэд хахуулийн хэмжээ хоёр ам.доллараар нэмэгддэг талаар Роуз-Аккерман дурдсан байдаг (Rose-Ackerman, Corruption: A Study in Political Economy, 1978, pp. 109-135). Мөн ялын хэмжээг ийнхүү тогтоосноор доод шатны авлигын гэмт үйлдэлд улс төрийн, өндөр түвшиний авлигын үйлдэлтэй адил, зарим тохиолдолд түүнээс ч илүү өндөр ял оноох тохиолдол үүсгэдэг байна.

Нөгөөтээгүүр, ялын хэмжээг хэтэрхий доогуур тогтоосноор нийгэмд авлигын гэмт хэрэг гаарч, авлигатай тэмцэх эрх бүхий байгууллага үр дүнтэй ажиллах боломжгүй болдог байна.

Улс орнууд албан тушаалтан хүлээн авах боломжтой бэлэг, дурсгалын зүйл, тусламж болон хахуулийн хооронд хуулийн хүрээнд зааг тогтоож өгдөг. Энэхүү заагийг өөрсдийн түүх соёл, нийгэм, эрх зүйн тогтолцоонд тулгуурлан боловсруулж авлигатай тэмцэх, урьдчилсан сэргийлэх үр дүнтэй бодлого боловсруулсны үндсэнд хуулиар зохицуулдаг. Авлигыг илрүүлэхэд ихэнх тохиолдолд гэмт хэргийн холбогдогчид өөрсдийн сайн дураар өгсөн мэдээллийг ашигладаг. Ингэхдээ авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, тохирох хариуцлага ногдуулж авлигын талаар мэдээлсэн этгээдийг урамшуулах бодлого баримталдаг байна. Ингэснээр гэмт хэрэгт холбогдогч аль нэг талыг эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлдөг. Энэ төрлийн зохицуулалтыг БНХАУ, Монгол зэрэг улс хуульчилсан байна.

Бид “Авлигын гэмт хэрэгт оногдуулах ялын хэмжээ ба авлигын түвшин ямар хамааралтай вэ?” гэсэн асуултад хариулт хайх зорилгоор энэхүү судалгааг гүйцэтгэсэн болно.

Судалгаанд авлигын гэмт хэргийн хамгийн түгээмэл хэлбэр болох хахууль авах, хахууль өгөх болон эрх мэдэл, албан тушаалаа урвуулан ашиглах гэмт хэргийг авч үзэв. Ингэхдээ улсуудыг АТИ-ийн оноогоор нь (10-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70-79, 80-89) бүлэглэж, тэдгээрт харьцах ялын хэмжээний дундаж хандлагыг гаргасан. Мөн ялын хэмжээ ба АТИ-ийн онооны хооронд хамаарал байгаа эсэхийг корреляцийн шинжилгээ хийж тогтоосон.

2. Хахууль авах гэмт хэрэг

Судалгаанд хамрагдсан улсууд хахууль авах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож, оногдуулах ялын хэмжээг дараах байдлаар зохицуулжээ(Хүснэгт №1).

Хүснэгт №1 Хахууль авах гэмт хэрэгт оногдуулах ялын төрөл, хэмжээ

№	Улс	АТИ /сүүлийн 9 жилийн дундаж/	Санкц		
			Хорих	Торгох	Төрийн алба хаах эрх хасах
1	Дани	89	6 хүртэл жил	Авсан хахуулийн хэмжээгээр	
2	Шинэ Зеланд	89	14 хүртэл жил		
3	Финланд	88	4 хүртэл жил	120 хүртэлх хоногийн дундаж орлогын 16/1	
4	Швед	87	6 хүртэл жил		
5	Сингапур	85	5 хүртэл жил	100 мянган ам.доллар хүртэл буюу 215 сая хүртэл төгрөг	
6	Канад	81	14 хүртэл жил		
7	Австрали	79	10 хүртэл жил	100 мянган нэгж хүртэл /1 нэгж=А\$222/ буюу 4960 сая хүртэл төгрөг	
8	Хонконг	76	3-7 жил	100 мянгаас 500 мянган доллар буюу 36 саяас 183 сая төгрөг	
9	Австри	74	6 сар - 10 жил		
10	БНСУ	61	10 хүртэл жил	20 сая вон буюу 51 сая хүртэл төгрөг	10 хүртэл жил
11	Польш	56	12 хүртэл жил		

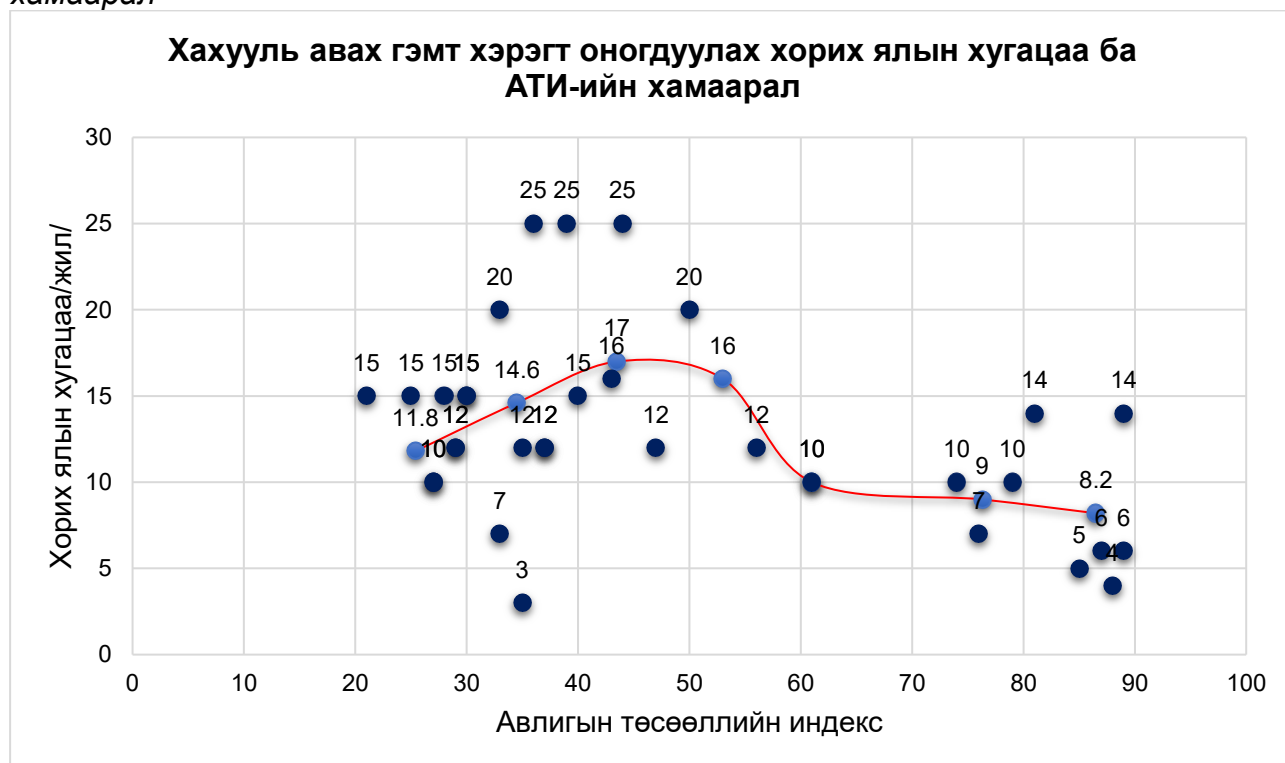
12	Малайз	50	20 хүртэл жил	Хахуулийн хэмжээг 10 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
13	Итали	47	12 хүртэл жил	600 нэгж хүртэл /1 нэгж 1549 евро/ буюу 3200 сая хүртэл төгрөг	
14	Өмнөд Африк	44	Бүх насаар нь хүртэл	Хахуулийн хэмжээг 5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
15	Турк	43	16 хүртэл жил		
16	Беларусь	40	15 хүртэл жил		
17	БНХАУ	39	1 сар - бүх насаар нь	Эд хөрөнгө хураах	
18	Монгол	37	12 хүртэл жил	400 сая хүртэл төгрөг	8 хүртэл жил
19	Аргентин	37	1-12 жил	-	Төстэй албан тушаал хаших эрх хасах
20	Индонез	36	- Бүх насаар нь	50 мянгаас 1 тэрбум рупи буюу 10 саяас 200 сая төгрөг	Ялтай байх хугацаа
21	Филиппин	35	2 жил 4 сар – 12 жил	Хахуулийн хэмжээг 1-3 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
22	Ботсвана	35	3 хүртэл жил		1-5 жил
23	Вьетнам	33	20 жил – бүх насаар нь	Хахуулийн хэмжээг 1-5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
24	Египет	33	7 хүртэл жил		Бүх насаар нь
25	Казахстан	30	15 хүртэл жил	Хахуулийн хэмжээг 80 дахин их, хөрөнгө хураах	
26	Гүрж	30	6 - 15 жил		3 хүртэл жил
27	Азербайжан	29	12 хүртэл жил		3 хүртэл жил
28	Украйн	29	12 хүртэл жил	ХХДХ-г 750-1500 дахин	15 жил
29	ОХУ	28	15 хүртэл жил	Хахуулийн хэмжээг 70 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
30	Уганда	27	10 хүртэл жил	240 нэгж хүртэл /1 нэгж нь 20 мянган шиллинг/ буюу 3.8 сая төгрөг	
31	Мадагаскар	27	10 хүртэл жил	15 мянгаас 750 мянган евро буюу 52 саяас 2600 сая хүртэл төгрөг	
32	Мьянмар	25			Тодорхой эрх хасах
33	Узбекистан	21	15 хүртэл жил	ХХДХ-г 100 дахин их	
34	Ливи	17	5 хүртэл жил		

Дээрх улс орнууд авлигын гэмт хэрэгт хорих, торгох болон төрийн алба хаах эрхийг тодорхой хугацаагаар түдгэлзүүлэх төрлийн ялыг голчлон хэрэглэж байна. Ингэхдээ торгуулийн хэмжээг хахууль болон хохирлын хэмжээнээс шалтгаалж оногдуулахаар, мөн хахууль авсан этгээдийг төрийн албанд дахин ажиллах эрхийг тогтсон хугацаагаар хасах шийтгэл оногдуулахаар хуульчилсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан улсуудын хахууль авах гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хугацаа(хугацааны дээд хязгаараар тооцсон) ба Авлигын төсөөллийн

индекс /АТИ/ (сүүлийн 9 жилийн дундаж)-ийн хамааралд корреляцийн шинжилгээ хийхэд урвуу, сул ($r = -0.32$) хамааралтай гарсан (График №1).

График №1 Хахууль авах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын хугацаа ба АТИ-ийн хамаарал

Графикаас харахад АТИ 50 оноонд хүртэл хорих ялын хэмжээ өсч байгаад индекс 50-иас дээш болмогц эргээд буурч байгаа нь ажиглагдаж байна¹. Энэ нь авлигын түвшин ба эдийн засаг, нийгэм, соёлын олон хүчин зүйлээс хамаарч байгаа нь тодорхой юм.

Дээрх улсуудын дийлэнх нь торгох ялыг үндсэн, цөөн хэдэн улсын хувьд нэмэгдэл ял байхаар хуульчилсан байна. Судалгаанд хамрагдсан улсуудын 9 нь буюу 26.5 хувь нь л хахууль авах гэмт хэрэгт оногдуулах торгох ялын хэмжээг тодорхой заасан бол үлдсэн 73,5 хувь нь авсан хахуулийн хэмжээ болон хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан хуульчилсан байх тул 9 улсын тоон мэдээлэлд тулгуурлан тодорхой хамаарал тогтоох шинжилгээ хийх боломжгүй гэж үзлээ. Зарим улсад, тухайлбал, Казахстан улс хахуулийн хэмжээг 80 дахин нэмэгдүүлж торгох, мөн нэмээд эд хөрөнгө хураахаар, ОХУ хахуулийн хэмжээг 70 дахин нэмэгдүүлж торгохоор хуульчилсан байна. Судалгаанаас харахад хахууль авах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах торгох ялын хэмжээ тодорхой тогтсон байх нь олон улсын жишигтэй нийцэхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, авсан хахууль, нийгэмд учруулсан хохирлын хэмжээтэй нь дүйцүүлж ял оноох нь илүү шударга болох нь харагдаж байна.

Хахууль өгөх гэмт хэрэг

¹ Энд бүх насаар нь хорих ялыг 25 жилээр орлуулан тооцсон болно. Өмнөд Африк, БНХАУ, Индонез, Вьетнам улсуудын хувьд хорих ялын дээд хэмжээг бүх насаар нь хорихоор хуульчилсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын ихэнх нь хахууль өгөх үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож, оногдуулах ялын хэмжээг хахууль авах гэмт хэрэгтэй ойролцоо байдлаар зохицуулжээ(Хүснэгт №2).

Хүснэгт №2 Хахууль өгөх гэмт хэрэгт оногдуулах ялын төрөл, хэмжээ

№	Улс	АТИ /сүүлийн 9 жилийн дундаж/	Санкц		
			Хорих	Торгох	Төрийн алба хаах эрх хасах
1	Дани	89	3 хүртэл жил	1-60 өдрийн дундаж орлого	
2	Шинэ Зеланд	89	14 хүртэл жил		
3	Финланд	88	4 хүртэл жил	120 хүртэлх хоногийн дундаж орлогын 16/1	
4	Швед	87	6 хүртэл жил		
5	Сингапур	85	7 хүртэл жил	100 мянган доллар хүртэл буюу 215 сая хүртэл төгрөг	
6	Канад	81	14 хүртэл жил		
7	Австрали	79	10 хүртэл жил	10 мянган нэгж хүртэл /1 нэгж A\$222/ буюу 4960 сая хүртэл төгрөг	
8	Хонконг	76	3-7 жил	100 мянгаас 500 мянган доллар буюу 36 саяас 183 сая хүртэл төгрөг	
9	Австри	74	10 хүртэл жил		
10	БНСУ	61	5 хүртэл жил	20 сая вон хүртэл буюу 51 сая хүртэл төгрөг	10 хүртэл жил
11	Польш	56	6 сараас 12 жил		
12	Малайз	50	20 хүртэл жил	Хахуулийн хэмжээг 5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
13	Итали	47	12 хүртэл жил	600 нэгж хүртэл /1 нэгж 1549 евро/ буюу 3200 сая хүртэл төгрөг	
14	Өмнөд Африк	44	- Бүх насаар нь	Хахуулийн хэмжээг 5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
15	Турк	43	2-12 жил		
16	Беларусь	40	10 хүртэл жил		
17	БНХАУ	39	1 жилээс бүх насаар нь	Эд хөрөнгийг хураах	
18	Монгол	37	5 хүртэл жил	400 сая төгрөг хүртэл	5 хүртэл жил
19	Аргентин	37	1-6 жил		1-6 жил
20	Индонез	36	1-15 жил	50 мянгаас 1 тэрбум рупи буюу 0.01 саяас 200 сая төгрөг	
21	Филиппин	35	2 жил 4 сар – 12 жил	Хахуулийн хэмжээг 1-3 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
22	Ботсвана	35	-	-	-

23	Вьетнам	33	1 жилээс бүх насаар нь	Хахуулийн хэмжээг 1-5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
24	Египет	33	-	-	-
25	Казахстан	30	15 хүртэл жил	Хахуулийн хэмжээг 20-60 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү, хөрөнгө хураах	Бүх насаар нь
26	Гүрж	30	8 хүртэл жил		
27	Азербайжан	29	2-8 жил	500-5000 манат буюу 0,8 саяас 8 сая төгрөг	
28	Украин	29	3-8 жил	ХХДХ-г 200-500 дахин их, Эд хөрөнгө хураах	
29	ОХУ	28	5 хүртэл жил	Хахуулийн хэмжээг 5-40 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	3 хүртэл жил
30	Уганда	27	10 хүртэл жил	240 нэгж хүртэл /1 нэгж нь 20 мянган шиллинг/ буюу 3.8 сая төгрөг	
31	Мадагаскар	27	-	-	-
32	Мьянмар	25	15 хүртэл жил	Хохирлоос шалтгаална	
33	Узбекистан	21	10 хүртэл жил		
34	Ливи	17	5 хүртэл жил		

Судалгаанд хамрагдсан улсууд хахууль өгөх гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хугацаа(хугацааны дээд хязгаараар тооцсон) ба АТИ(сүүлийн 9 жилийн дундаж)-ийн хамаарлыг График №2-т үзүүлэв.

График №2 Хахууль өгөх гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын хугацаа ба АТИ-ийн хамаарал

График 1-тэй төстэй, АТИ 50 оноонд хүртэл хорих ялын хэмжээ өсч байгаад индекс 50-иас дээш болмогц эргээд буурч байгаа боловч индексийн оноо 80 орчим болоход хорих ялын хугацаа эргээд бага зэрэг нэмэгдэж байна.

Хахууль авах гэмт хэргийн нэгэн адил хахууль өгөх гэмт хэрэгт оногдуулах торгох ялын хэмжээг зөвхөн 9 улс тодорхой тогтоон хуульчилсан тул хамаарал тогтоох шинжилгээ хийгээгүй болно. Манай улсын хувьд ч мөн хахууль өгөх гэмт хэрэгт оногдуулах тогтох ялын хэмжээг өгсөн хахууль, нийгэмд учруулсан хохирлын хэмжээтэй нь дүйцүүлэн оногдуулах шаардлагатай байна. Малайз, Өмнөд Африк, Филиппин, Вьетнам, Казахстан зэрэг улсуудын хувьд хахуулийн хэмжээг 1-60 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний мөнгөөр торгох шийтгэл оногдуулахаар хуульчилжээ.

Судалгаанд хамрагдсан 5 улс уг төрлийн гэмт хэрэгт төрийн албанд ажиллах эрхийг хасах ялыг нэмэгдэл ял байхаар зохицуулсан байна.

3. Эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэг

Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын 30 нь эрх мэдлээ урвуулан ашиглах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож, оногдуулах ялын хэмжээг хуульчлан тогтоосон байна (Хүснэгт №3).

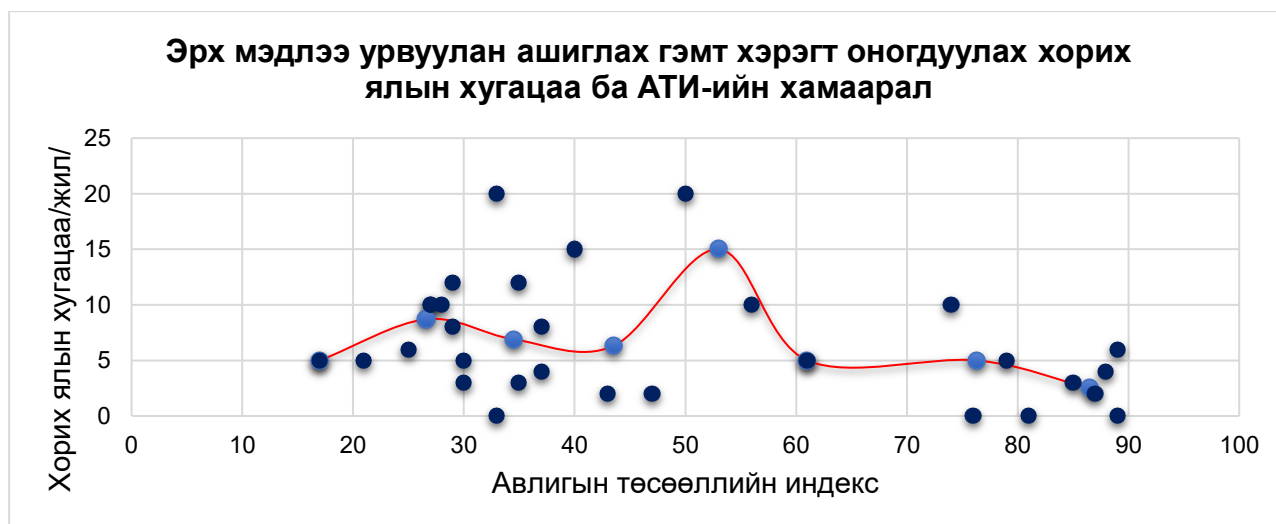
Хүснэгт №3 Эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулах ялын төрөл, хэмжээ

№	Улс	АТИ /сүүлийн 9 жилийн дундаж/	Санкц		
			Хорих	Торгох	Төрийн алба хаах эрх хасах
1	Дани	89	6 хүртэл жил	60 хүртэлх өдрийн дундаж цалин	
2	Шинэ Зеланд	89	-	-	-
3	Финланд	88	4 хүртэл жил	Хохирлоос шалтгаална	
4	Швед	87	2 хүртэл жил		
5	Сингапур	85	3 хүртэл жил		
6	Канад	81	-	-	-
7	Австрали	79	5 хүртэл жил		
8	Хонконг	76	-	-	-
9	Австри	74	10 хүртэл жил		
10	БНСУ	61	5 жил хүртэл	10 сая вон хүртэл буюу 25.5 сая хүртэл төгрөг	10 жил хүртэл
11	Польш	56	10 жил хүртэлх		
12	Малайз	50	20 хүртэл жил	Хохирлын хэмжээг 5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
13	Итали	47	2 хүртэл жил	600 нэгж хүртэл /1 нэгж 1549 евро/ буюу 3200 сая хүртэл төгрөг	
14	Өмнөд Африк	44	Бүх насаар нь хүртэл	Хахуулийн хэмжээг 5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	
15	Турк	43	2 хүртэл жил		
16	Беларусь	40	15 хүртэл жил		

17	БНХАУ	39	Бүх насаар нь хүртэл	Эд хөрөнгө хураах	
18	Монгол	37	8 хүртэл жил	400 сая төгрөг хүртэл	8 хүртэл жил
19	Аргентин	37	1-4 жил		1-5 жил
20	Индонез	36	Бүх насаар нь хүртэл	200 саяас 1 тэрбум рупи буюу 40 саяас 200 сая хүртэл төгрөг	
21	Филиппин	35	12 хүртэл жил		Ялтай байх хугацаанд
22	Ботсвана	35	3 хүртэл жил		
23	Вьетнам	33	20 хүртэл жил	10-50 сая донг буюу 1.2 саяас 6 сая төгрөг	5 хүртэл жил
24	Египет	33	-	-	-
25	Казахстан	30	7 хүртэл жил	5000 нэгж хүртэл /1 нэгж= 2917 тэнгэ/ буюу 98 сая хүртэл төгрөг	Бүх насаар нь
26	Гүрж	30	3 хүртэлх жил		3 хүртэлх жил
27	Азербайжан	29	3-8 жил хүртэл	1000-2000 манат буюу 1.7 саяас 3.4 сая төгрөг	3 хүртэлх жил
28	Украйн	29	12 хүртэл жил		3 хүртэл жил
29	ОХУ	28	10 хүртэл жил	6 сарын цалинтай тэнцэх хүртэл	
30	Уганда	27	10 хүртэл жил	240 нэгж хүртэл /1 нэгж нь 20 мянган шиллинг/ буюу 3.8 сая төгрөг	
31	Мадагаскар	27	10 хүртэл жил	15 мянгаас 750 мянган евро буюу 52 саяас 2600 сая хүртэл төгрөг	-
32	Мьянмар	25	6 хүртэлх сар	Хохирлоос шалтгаална	
33	Узбекистан	21	5 хүртэл жил	ХХДХ-г 600 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү	Тодорхой эрх хасах
34	Ливи	17	5 хүртэл жил		

Судалгаанд хамрагдсан улсууд эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хугацаа(хугацааны дээд хязгаараар тооцсон) ба АТИ(сүүлийн 9 жилийн дундаж)-ийн хамаарлыг График №3-т үзүүлэв.

График №3 Эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын хугацаа ба АТИ-ийн хамаарал

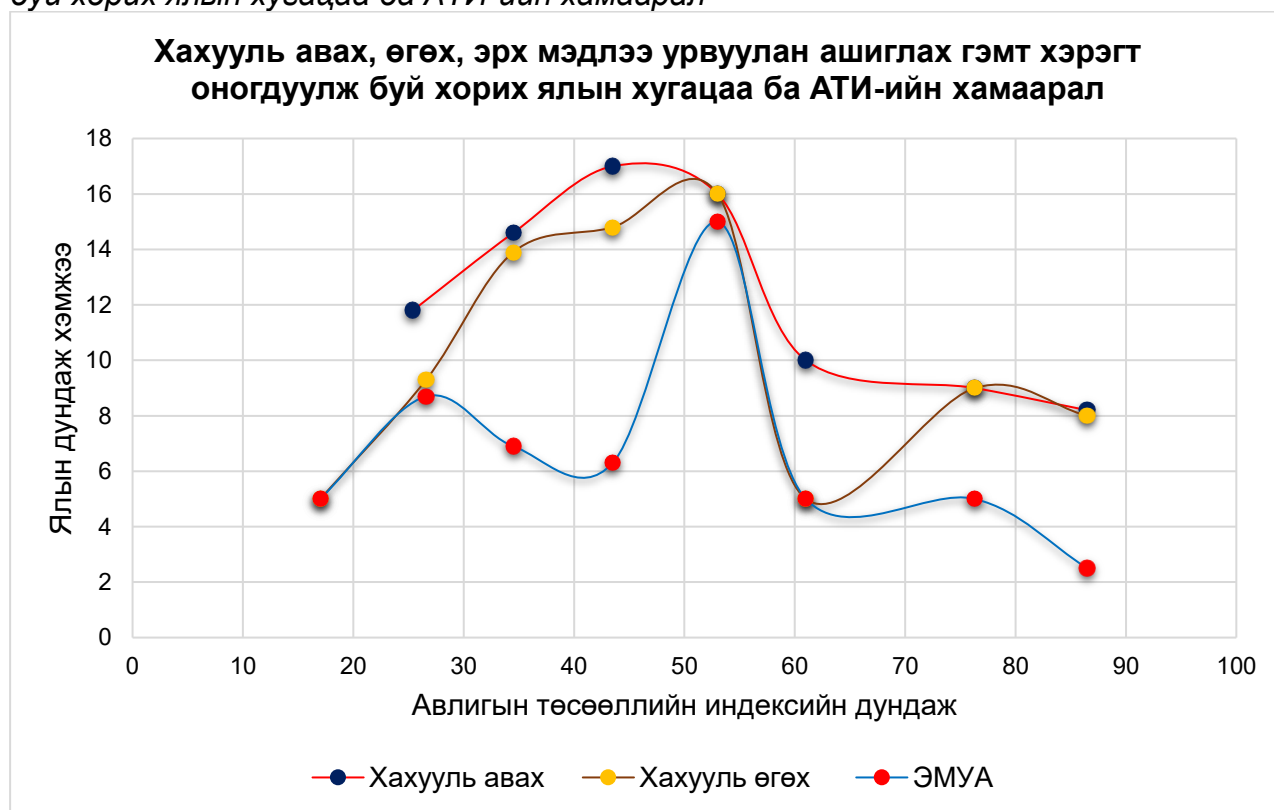

Эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулах торгох болон эрх хасах нэмэгдэл ялын хувьд тоон мэдээлэл хангалтгүй тул шинжилгээ хийх боломжгүй байгаа боловч, ялангуяа, торгох ялын хувьд цөөнгүй улс тухайн этгээдийн нийгэмд учруулсан хохирлын болон цалин хөлсний хэмжээтэй харьцуулан оногдуулахаар хуульчилсан байна.

4. Дүгнэлт

Хахууль авах, өгөх, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хэмжээг АТИ-тэй харьцуулсан графикуудыг нэгтгэн График №4-т үзүүлэв:

График №4 Хахууль авах, өгөх, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын хугацаа ба АТИ-ийн хамаарал

Энэхүү судалгааны “Авлигын гэмт хэрэгт оногдуулах ялын хэмжээ ба авлигын түвшин ямар хамааралтай вэ?” гэсэн асуултад дараах байдлаар хариулах боломжтой байна. Үүнд:

- “Транспэрэнси интернэшнл” олон улсын байгууллагаас Авлигын төсөөллийн индексийн 50 хүртэлх оноог авлигын түвшин өндөр, 30 хүртэлх оноог хүнд хэлбэрийн системийн авлигатай улс, орон хэмээн тодорхойлдог. Энэ хүрээнд АТИ 50 хүртэл оноотой улс, орнууд авлигын гэмт хэрэгт оногдуулах ялын хэмжээг нэмэгдүүлснээр авлигын түвшинг бууруулдаг болох нь судалгааны хүрээнд харагдав. Харин АТИ 50-иас дээш оноотой улс орнууд ялын бодлогыг сулруулснаар авлигын хэмжээг тогтворжуулж, үр дүнтэй бууруулдаг болно.
- Хахууль авах, хахууль өгөх, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэргийн хорих ялын дээд хэмжээ дунджаар 15 жил байснаар АТИ-ийг 50 оноо хүртэл өсгөж, авлигын түвшинг бууруулахад нөлөөлдөг болох нь судалгаанаас харагдаж байна.

- Судалгаанаас харахад улс орнууд хахууль авах, хахууль өгөх гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах торгох ялын хэмжээг хахуулийн хэмжээтэй уялдуулан хуульчилсан байна.
- Эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгт оногдуулах торгох ялын хэмжээг гэм хорын хэмжээнээс шалтгаалан учирсан хохиролд тулгуурлан тогтоох жишиг олон улсын түвшинд харагдав.

5. Санал

- Авлигын гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын дээд хэмжээг 15 жил байхаар зохицуулах;
- Хахууль авах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын доод хэмжээг 2 жил байхаар тусган, хүнд гэмт хэргийн ангилалд хамааруулах, тус гэмт хэрэгт сонгох санкц бус зөвхөн хорих ял оногдуулах туйлын тодорхой санкц ашиглах;
- Авлигын гэмт хэрэгт оногдуулж буй торгох ялын хэмжээг хохирлын хэмжээтэй уялдуулан оногдуулахаар Эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулах саналтай байна.

Ном зүй

Rose-Ackerman. (1978). *Corruption: A Study in Political Economy*. New York.

Rose-Ackerman. (2002). *Corruption and the Criminal law*. Retrieved from

АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗАР